

Kenyeres Zoltán

Juhász Ferenccel baktatva

(*„Egy kis séta”*) Az 1960-as évek végén egy ideig másodállásom volt a Szépirodalmi Könyvkiadóban. Ott dolgozott Juhász Ferenc. Néhányszor előfordult, hogy a munkaidő végén, fél ötkor együtt indultunk el hazafelé a New York-házból. Gyalog. Végigbandukoltunk a Körúton, átmentünk a Margit hídon, felkaptattunk a Margit utcán, mentünk tovább a Szemlőhegy utcán, befordultunk a Mandula utcába. Itt elbúcsúztunk egymástól. Itt lakott ő. Én baktattam tovább, lefelé, le a Pasaréti útra, ott laktam én. Akkor még tudtam jól gyalogolni, meg eszemben járt Móricz Zsigmond is, aki azt mondta: „gyalogolni jó!”

Az egyik ilyen alkalommal, valami komissióm volt, valamit fel kellett adnom postán. A legközelebbi postahivatal a Dob utcában volt. Nyírkos, hideg késő őszre járt, korán sötétedett. A feladási ablaknál egy hölgy állt előttem, de már ő is éppen fizetett. Beadtam a küldeményt, a postáskisasszony lemérte, közölte az összeget, előkotortam a pénztárcámat, fizettem én is. Folytattuk szokásos utunkat. A postahivatali közjáték körülbelül annyi ideig tartott, ameddig a kedves olvasó itt elolvassa. Mentünk végig a Körúton, át a Margit hídon, fel a Margit utcán… Nem beszélgettünk. Ferenc beszélt. Azokról, akiket a postahivatali teremben látott, és akiket én jóformán észre sem vettem. Öregekről, szegényekről, kopott, szakadt, rossz kabátokról, azokról a talán környékbeliekről, akik behúzódtak a postahivatalba a nyirkos hideg elől melegedni, s beburkolóztak jobb napokat soha nem látott holmijaikba. Beszélt – monológot mondott – a fáradt arcokról, beesett szemekről, mélyen barázdált homlokokról. A kabátujjakból kilógó reménytelen kezekről. Mindenről, amit lefényképezett a szemével abban a másfél percben, amíg ott voltunk, amit aprólékos pontossággal lerajzolt az agyával, és amit mindjárt meg is fogalmazott azon a nyelven, amelyen csak ő tud beszélni ezen a világon.

*

(*Esti könyörgés*) Felcsatolom a nyakörvét, fogom a pórázt, kinyitom a kertkaput, elindulunk lefelé a Nagysalló utcán. Süt a nap, kék az ég, mindenfelé nyílik az orgona. Csupa derű és szépség, nagy tágasság, nagy nyitott táj, szemközt a Sváb-hegy kertes villái. Pisil egyet, aztán kakil is,

minden rendben van. Megyünk felfelé a Németvölgyi úton, autó jön, félre kell állnunk, elsuhan egy biciklista bukósisakkal. Elérjük a Farkasréti temető magasságát, a másik oldalon ott a főbejárat. Virágárusok körös-körül. Ott túl nyugszik az édesapám, a nagyszüleim, nagynéném, nagybátyám.[1] Maholnap hetvenkét éves leszek. Noteszemben szaporodnak a bejegyzések: felülvizsgálat, MR, injekció, lemenni Zsuzsához gyógyszerért, klinika, műtét. Mondhatom én is Ferenccel, ahogy a versét kezdi: „*Néhány évet adj még nekem / Természet: néma, mohó istenem*…"

Kosztolányi azt írta naplójába, hogy mindig csak egyetlen egy dolog érdekelte, a halál, Schopenhauer szerint halál nélkül nem lenne filozófia, halál nélkül, én azt hiszem, szerelem sem lenne. Juhász Ferenc egész pályáját át- és átszövi a halál. Szerelem és halál. „*Te egyetlen, akivel okosan megértem, / hogy a halállal csak két egy tud szembeszegülni*, […] A halál állandó szereplő Juhász verseiben, nem a kíváncsiság vezeti hozzá, mint Kosztolányit, nem filozófiát alapít rá, mint Schopenhauer, a halál nála az a végső tényállás, amellyel állandóan számot kell vetni.

Negyven éve jelent meg az *Anyám* című eposz-könyve – ahogy édesanyja meztelen testét leírja benne, az a világ egyik legszebb magyar Mária-himnusza. Teilhard de iazt írja: „A Halál: típusa és összefoglalója azoknak a rokkantságainknak, amelyek ellen küzdenünk kell – anélkül, hogy a harcból közvetlen és azonnali személyes győzelmet várhatnánk." Nem ismerek olyan Juhász Ferenc verset, amelyben ez a gondolat valahol benne ne volna, ahol föl ne lehetne lelni ennek a személyes siker reménye nélküli küzdelemnek az indulatát. Az egzisztencialisták azt mondták, hogy a kő „van", az ember azonban nem egyszerűen „van", hanem „egzisztál". Van valami többlet-létezése: a tudatos felelősség, a „Semmihez" vagy a lényegében ugyanezt kifejező „Léthez" való tudatos odafordulás. Az odafordulás, a megszólítás, az aposztrophé – ez már Lévinas szava – az emberi etika kiindulópontja. Az odafordulás mindig valaminek a nevében történik. Ha az utcán odafordulok egy nyomorék koldushoz, akkor az irgalom nevében fordulok oda hozzá, nem puszta kíváncsiságból. A könyörgés ima, és az ima is odafordulás, odafordulás Istenhez (nem kevésbé emelkedett, ha istenhez). A könyörgés mindig az élet nevében való odafordulás, a könyörgés az a fajta ima, amelyben nem bocsánatot, nem javakat kérünk, nem valaminek a sikerét és bekövetkeztét kérjük, hanem a legnagyobbat és legtöbbet kérjük: az életet. Ilyen imaként kell olvasni Juhász versét.

---

[1] Amikor ezt írtam még élt az édesanyám, akkor hagyta el a 99-et. Két évvel később hunyt el, azóta ő is ott nyugszik.

Az ima mindig egyszerű és tömör. Hamvas Béla azt írta egyszer, hogy a „Miatyánk" a világ legtömörebb és legegyszerűbb szövege. Mintha az imádkozó nem bíznék abban, hogy a Mindenható bonyolultabb szöveget is képes felfogni és megérteni. Juhász *Könyörgés*e is világos és egyszerű. Tizenegy négysoros szakaszból áll. A sorok rövidek, 3–5 szó van bennük, a rímképlet is egyszerű: aaaa vagy aabb. Nincs bonyolultabb mondatszekezetre valló ölelkező rím vagy félrím. A ptolemaioszi számmisztika megkülönböztetett egymástól férfi számokat és nő számokat. Férfi számok a páratlan számok, mert ezeknek van közepük, nő számok a páros számok, mert ezeknek nincs közepük. A dominókockákon lehet ezt megérteni: a négynek a négy sarkában van egy-egy fehér kör, a közepe üres, az ötnek viszont a közepén is van egy fehér kör. Évtizedekkel ezelőtt olvastam egy verselemzési trükköt: számoljuk meg a verssorok számát, és ha páratlan szám, akkor a középső számú sor tartalmazza a legfontosabb üzenetet. Juhász verse 44 sorból áll, ez tehát nem működik itt. Megpróbálkozhatunk azonban a versszakok számával. Ez 11. Van közepe: a hatodik szakasz. És íme:

Néhány egyszerű költemény,
virág-varázsból küldemény,
mindennapi föltámadás,
az életre csodálkozás.

*

(A *Pegazus istállói*)

Ne sirassatok, ha szótlan elmegyek
Az Elmúlás-vadonba, a Zöld-Örökbe,
Mint erdőben kóborló gyerek,
[…]

Életre hívó életbúcsúzás megrendítő, szép kötete Juhász Ferenc új verseskönyve. Megrendítő, mert a halálközelség mindig megrendítő. De Ferencnek hál' isten semmi baja. Ez nem állapot-beszámoló, hanem költészet. Néhány hete jártam nála, szűk baráti körben ülte nyolcvannegyedik születésnapját, ott volt Marci, a kétéves unoka, Kati, Eszter, Anna, a család, a régi barátok, Konok Tamás, Csányi Vilmosék, Pomogáts Béláék, mi Jutkával és még néhányan mások. Jókedvű volt, már ahogy a múló időt jelentő születésnapon jó kedvű az ember. Mesélt például a Hallgatás Tornyáról. Harminc évvel ezelőtt egész könyvet írtam Weöres Sándorról, sokszor voltam fenn a Muraközi úton, de soha nem jutott eszembe megkérdezni, mit is jelent híres kötetének címe. Most megtudtam. Juhász járt Indiában, ott mondták: a Ganges partján áll egy magas

torony, annak a platójára ráfektetik a holttesteket, fölöttük száz és száz keselyű kering, és lecsapnak. Először a szemeket vájják ki, aztán pár perc múlva csak a puszta csontok maradnak, mintha gyönyörűen lecsiszolták volna őket. Ősi temetési mód. Nem le a földbe, hanem fel az égbe, fel…

Juhász Ferenc kötetében is van valami égi, valami örök tágasság felé tartó mozdulat, valami soha be nem fejezés, szavak és sorok sokaságát kívánó soha meg nem elégedés. Mindig valami még-még. Nem Dichter, nem tömörítő és nem sűrítő, hanem tágító és bővítő. Hasonlatok, metaforák és metonímiák valóságos özöne, valóságos tengere kell ahhoz, hogy kifejezze, kifejezze?, akár csak elkezdje, amit mondani akar. Nyelvteremtő, hasonlatteremtő költő, kifogyhatatlan leleménnyel próbálja a nyelv hálójába vonni, ami a nyelven túl van. Mert az igazi költészet célja mindig túl van a nyelven, éppen ez a lehetetlenség adja lényegét, kifejezni valamit, amit tulajdonképpen nem lehet kifejezni. Innen a két kifejezési véglet. Pilinszky vagy Juhász Ferenc, Apollinaire vagy Saint-John Perse.

A halál, az életbúcsúzás kezdetektől alaptéma. Kosztolányi húszéves korában is halálról írt, Juhász Ferenc is első költői pillanatától kezdve tüdőbeteg, kőműves édesapja halála óta eljegyzettje a halálnak. (*Ó, én a halál mellett életem mindig*.) Kosztolányi eszménye a dal volt, túlmenni a nyelven, kinyílni valahol a zene felé, a nyelv dallamával a ritmussal, rímekkel túlmenni a szavakon. Egy-egy kép külön szépségével, különösségével túlmenni a szavakon. Juhász a tömörtelen sokaság tulajdonképp roppant tömörségével kísérli ugyanezt. Rengeteg kép, de minden egyes kép önmagában való, valóságos mikrovilág, szinte végeláthatatlan részecskéi vannak. Ez a hosszúvers műfaja, így egybeírva: nem attól hosszúvers, hogy több száz oldalon át hömpölyög egy elmesélhető mese, hanem attól, hogy a képalkotásnak atomi részecske természete van. Minden kép kisebb képekre osztható. (Pl. „… *a napfény, mint kék-íriszű szemgolyón a lágyüveg könny-görbén, s arany hullámlemez-palával a látható mindenség befödve, könny-láz palával, aranyszögekkel rögzítve, mint tetőgerendaváz rács-lét várakozás-csöndjén*…”) Néhány oldalas vers is lehet hosszúvers, ha ebben a sokszorozó képalkotási módban készül. A *Nászutas-keringő* és a *Bálnakoszorú az apró sziget körül* egy tengerparton tűnődő elképzelés a tenger világából véve a képeket evvel a sokszorozó képalkotás-technikával.

Juhász Ferenc nagy eposzai ellenére is elsősorban lírai költő, s ez az alkati sajátossága utóbbi köteteiben egyre inkább bebizonyosodik. *A Pegazus istállói* lírai versek gyűjteménye, beszédmódja ezen belül is az egyes szám első személy. (A líra nem korlátozódik erre a beszédmódra.) És itt álljunk meg egy pillanatra. A versek „beszélője”, (ahogy manapság evvel a szörnyű szóval hívják) személyesen ő, Juhász Ferenc. Itt nincs

helye az irodalomelméleti fontoskodásnak, az elméletieskedő műszavaknak, itt a lírai Én személyesen ő maga. Szabad és kell is úgy beszélni a kötet verseiről, hogy az, aki az egyikben egy fehér kerti vasszéken ül, a másikban egy szobában dolgozik az íróasztalánál, harmincezer könyv között, az ő maga, Juhász Ferenc, nem pedig egy megfoghatatlan, személytelen, azonosíthatatlan „beszélő" A kötet verseinek legszembeötlőbb sajátossága az életrajzi pontosság. Életbúcsúzás az életesemények sorjázásában. Emlékezés-sorozat.

> […] *s úgy nézlek Tavasz, mint aki kilépett ön-magából,*
> *S úgy nézem önmagam, ahogy a lepke néz a tűz-virágból.*
> *Szívemben rózsakert, szívemben búzaföld, zöld mező,*
> *Szívemben, ősz szívemben mindig tavasz, nem temető.*

Nincs irónia a versekben, ezt sokan fel is hánytorgatják Juhásznak, akik úgy képzelik, hogy a modern irodalom ott kezdőik, ahol uralkodó hanggá válik a stilisztikai értelemben vett irónia. A kötet versei súlyosak, nincs bennük kötetlenül lebegő humor (ami más költőknél oly nagyszerű), de van bennük derű és derűs szépség, ami ritka a mai kor irodalmában. A képi kifejezésben sok a meglepő és meghökkentő mozzanat. Milyen hatalmas kötetet lehetne összeállítani a magyar költészet anya-verseiből, de ki vett észre ilyen meghökkentő és bizarr szépségű élet-mozzanatot:

> […] *Boldog voltál-e akkor anyám,*
> *mert én már magzatburkodban voltam, köldök-kötélen*
> *lógva fiatal tested szent gömbburkában. Ott forogtam, rugdalóztam,*
> *hüvelykujjamat szoptam, magzatvizedet, a sejttörmelékes, hámszövet-*
> *korpás forró élet-levest ittam, s oly forró vízben vizeltem, mint*
> *a nyári szivárvány a vihar utáni kéken világító égen*.

Nincs öncélú szójátékokkal szabadon lebegő humor a versekben, de van bőven a végigvitt naturalizmus átfordulásakor megteremtődő humor. A címadó vers a lakhelyeiről és lakásairól szól, (pontosan, lakcímkártya-szerűen felsorolja Biától máig mindet), alcímében „óda a szemetesekhez", mert jöttek a szemetesek, és elhordták a szemetet, s a költőnek is ki kell takarítania a lelkét minden vers után, kihordani […] *a túlvilág-illatú Pegazus szargombócot, az Isten szagú szent almot* […]. Ez nem ironizálás, ez több a felszínes „mondom is meg nem is" bizonytalanító játékoknál, ezek komoly és súlyos versek, szorosan kötődve a valóságos életrajzhoz, amit ez a magas fokú retorizáltság és képekben gazdag kifejezés költészetté emel.

*

Elrepült. Hát, elrepült a Szárnya csikó, elrepült… Amikor leszállt, már sokan várták. Elöl Erzsike, aztán Nagy Laci, Hantai Simon, Simon Pista, Kormos Pista. Mosolyogtak. Illyés olyan arccal jött, mint aki beszélni is akar. Ott volt Hubay Miklós, akitől 1957-ben, tizennyolcadik születésnapomra *A tenyészet országá*t kaptam ajándékba. Ott állt az édesapám is, aki 1947 karácsonyán a Diáriumban közreadta két versét. Ez volt Ferenc első két nyomtatásban megjelent verse. Még sokan jöttek üdvözlésére, sorolni sem tudom. Füst Milán, Szentkuthy, Illés Bandi, Weöres Sanyika…

2008-2016

Megjelent: Kenyeres Zoltán: Harmadik csöngetés
Savaria Universiti Press, 2018.